

Didaktik Bir Manzûmenin Müzikal Kullanımlarda Öğrenmeye Etkisi*

The Effect of a Didactic Poem on Learning in Musical Uses

İFD İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2 (2): 118-146, 2021

Furkan CEYLAN**

*Bu makale 2019 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde sayın Prof. Dr. Ayşe Başak İlhan Harmancı danışmanlığında Furkan Ceylan tarafından hazırlanan "Manastırlı Mehmet Rıfat'ın *Tuhfetü'l İslam* Adlı Manzum Öğretici Metninin Müzikal Kullanımlarda Öğrenmeye Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezinden derlenerek hazırlanmıştır.

**Öğr. Gör.; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk Din Musikisi Ana Bilim Dalı Burdur/Türkiye

Anahtar Kelimeler

Didaktik, Manzum,
Müzik, Makam, Eğitim,
Öğrenme

Key Words

Poem, Didactic, Music,
Maqam, Education,
Learning

Corresponding Author

Furkan CEYLAN
fceylan@mehmetakif.edu.tr

ORCID

0000-0002-5913-5415

Özet

Müzik sanatı, insanların belli duygularını, düşüncelerini aktarmada yararlandığı ve motive kaynağı olarak kullandığı önemli bir vasıta. Edebiyat sahasında kaleme alınan bazı şiirler de aynı amaca hizmet etmektedir. Şiirler çoğunlukla duyguları ifade etmede kullanıldığı için imge ve mecaz anlam içeren yönleriyle karşımıza çıkmaktadır. Fakat edebiyat literatürü incelendiğinde bilgi vermek amacını taşıyan, daha az mecaz ve imge içeren şiirler de kaleme alınmıştır. Bu tanıma uyan şiirlere Türk edebiyatında manzum öğretici metinler denmektedir. Müzikte ve manzum yazma geleneğinde, yukarıda ifade edilen ve aynı amaca hizmet eden niteliklerin bulunması araştırmacıda, bu iki alanı beraber kullanıp etkili bir öğrenme gerçekleştirme fikrini ortaya çıkarmıştır.

Araştırmanın amacı; Manastırlı Mehmet Rıfat'ın *Tuhfetü'l İslam* adlı manzum öğretici metninin müzikal kullanımlarda öğrenmeye etkisi var mıdır? sorusunun cevabını aramaktır.

Bu amacı sonuçlandırmak için gönüllü katılımcılardan oluşturulan deney ve kontrol kümeleri ile iki tane lise okulunda 6 ders saati süren, 128 kişinin katıldığı deneysel bir çalışma yapılmıştır. İki erkek ve iki kız öğrenci sınıfı olmak üzere aralarında rastgele biçimde deney ve kontrol kümesi oluşturulmuştur. Oluşturulan iki gruptan deney grubunda, Peygamberlerin hayatını anlatan manzum metinler bestelenmiş olarak konu anlatımı gerçekleştirilmiş, bu müzikal konu anlatımı ardından öğrenme düzeyi test edilmiştir. Kontrol grubunda ise manzum metinler, düz yazı formuna dönüştürülerek düz konu anlatımı uygulanmış, ardından öğrenme düzeyleri test edilmiştir. Yapılan bir dizi analiz sonucunda elde edilen bulguların sonuçlarına göre; müzikal konu anlatımın, düz konu anlatıma göre öğrenme performansında benzer bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Abstract

Music is an important tool for teaching certain thoughts and emotions, and is also a source of motivation for people. Some works of literature like poems also serve that same purpose. As poems are often used to convey emotions, they strike us with their metaphors and symbolism. But within literature there also are poems aiming to convey just information with fewer metaphors and less symbolism. In Turkish Literature, poems conforming to this description are called 'poetical educatory texts'. Realizing that music and literature can be used for the same purpose expressed above, the idea of combining those two to create a new and alternative teaching method was thought of by the researcher.

The goal of this study is to find the answer to the question: Does the musical use of the poetical educatory text called *Tuhfetu'l Islam* written by Mehmet Rifat have an impact in learning?

To answer this question, a study was conducted with volunteers from two different high schools which lasted for six school periods and used control groups alongside the experimental groups. 128 participants from Esenler Güzide Özdilek Anadolu İmam Hatip High School and İstanbul Ticaret Odası Anadolu İmam Hatip High School took part in the study. Two male and two female groups were randomly created with there being one experimental and one control group for each gender. The experimental groups were taught the subject of the 'life of the Prophet' using a musical interpretation of the poetical texts. After that, the participants' knowledge level was evaluated. The control groups were taught with the direct instruction method using prosed versions of the text. Thereafter the participants' knowledge levels were also evaluated. During these evaluations, the participants were tested and evaluated regarding the information present in the educational texts.

The data from these evaluations and the data from the personal information questionnaires that the participants were asked to fill were statistically analyzed. The analysis showed that the two groups were structurally very close and that the group taught with the musical interpretation was similar in level of knowledge to the group taught using direct instruction.

From these findings, the conclusion is that the musical teaching method has a similar impact regarding learning compared to direct instruction.

1. Giriş

Bu deneysel çalışmada manzum olarak kaleme alınmış öğretici dini metinlerin müzikal açıdan kullanımlarının Manastırlı Mehmet Rifat'ın *Tuhfetu'l İslam* adlı eserinde geçen bazı bölümler özelinde ortaya konularak günümüzde bu kullanımların öğrenmeye etkisinin nasıl olabileceği araştırılmıştır. Kaynaklar üzerinde yapılan literatür taramasında manzum öğretici metinlerin içerikleri ve yapıları hakkında araştırmaların yapılmış olduğu, din eğitimi ve mûsiki ilişkisi bağlamında Kur'an-ı Kerim, ezan ve tûrevlerinin önemine dair çeşitli çalışmalarda vurgu yapıldığı gözlenirken, İslam ilimlerini konu edinen manzum öğretici metinlerin müzikal kullanımlarda öğrenmeye etkisine dair bir uygulamaya ve araştırmaya rastlanmamıştır. Bestelenmiş olarak karşımıza çıkan manzum şiirler daha çok Tekke edebiyatı, Aşık edebiyatı ve Dîvan edebiyatından kaynaklandığı görülmekte iken, ilmî yönü ağır basan ve bilgi vermek amacıyla yazılmış manzum şiirlerin müzikal olarak kullanılmasının eğitim ve öğrenmeye nasıl katkı sağlayabileceği üzerinde bir araştırmaya rastlanmamıştır. Böyle bir uygulamanın bu yöntemle öğrenmekte olan bireylere ne tür faydaları olabileceği ilk kez bu çalışmada konu edilmiştir. Şiir ve mûsiki ilişkisi üzerinde gerek edebî, gerek dilbilimsel çalışmalar yapılmasına karşın, manzum yazılmış didaktik eserlerin müzikal potansiyellerinin öğrenmeyle ilişkisine dair bir çalışmaya rastlanmamıştır.

2. Problem Durumu ve Cümlesi

Kavcar, insanı konu alma ve onu her yönüyle iyiye götürme çabası bakımından edebiyatla eğitim arasında sıkı bir yakınlık olduğunu, her iki alanın kişinin kendisini tanımamasını, çalışkan yaratıcı ve erdemli bireyler yetiştirme çabasının olduğunu vurgulamıştır.¹ Tekin, Edebiyat sahasında eserlerin öğretmek maksadıyla kaleme alındıklarında didaktik, eskilerin tabiriyle ta'limî ya da hikemî olarak adlandırdıklarını vurgularken bu terimin daha çok dinî (siyer, hilye, mevlid), ahlâki, felsefi, sosyal edebî (şiir sanatı ve lügat konuları gibi) sahalarda bilgi vermek maksadıyla ifade edildiğini belirtmektedir.²

Aksan, öğretici metinleri sanatsal eserlerden ayıran en önemli özelliğin yazılış amacının bilgi vermek, ikna etmek, düşündürmek ve yönlendirmek olduğunu dile getirmekte, bu metinlerin anlatım biçimi açısından öyküleyici, betimleyici, açıklayıcı ya da kanıtlayıcı biçimlerden yararlandığını ifade etmektedir.³ Kiremitçi, öğreticilik yönü ağır basan eserlerin, imge düzeyindeki ve çağrışım değeri kuvvetli (uzak çağrışımlı) kelime ve kelime gruplarından ziyade farklı yorumlara imkan tanımayan temel anlam üzerine bina edildiğini, bu nedenle öğretici eserlerde imgeden öte nesnel bir betimleme, tahkiye etme ve açıklama ön planda olduğunu ifade etmiştir.⁴ Bu üslupla yazılan öğretici eserlerin kelimelerinde yan ve mecaz anlamlar mümkün oldukça kullanılmamış, konular nesnel olarak bilgilendirme kaygısıyla kaleme alınmıştır.

Gürbüz, pedagojik ve didaktik açıdan manzum bir metnin ezberlenmesinin ve akılda kalmasının daha geçerli bir öğretim sistemi olduğunu, bunun için de bu tür eserler kaside, gazel ve özellikle de mesnevî şeklinde yazıldığını ifade etmiştir.⁵ İmamoğlu, eskiden öğretim kolaylığından dolayı, her konuyu manzum anlatma geleneğinin olduğunu, şâirler ve yazarların bu geleneğe uyararak, eğitici ve öğretici konularda yazdıkları eserlerini manzum ifade ettiklerini, o devirdeki birçok müellifin eserlerini manzum yazma kaygısı güttüğünü nakletmektedir.⁶ Yukarıda bahsi geçen özelliklerin tümüne sahip olan ve ana materyali olması hasebiyle Manastırlı Mehmet Rıfat'ın *Tuhfetü'l İslam; Siyer-i Enbiyâ ve Siyer-i Nebîsi eseri*,⁷ üzerinde çalışma yapacağımız temel kaynak metindir.

Manastırlı Mehmet Rıfat kaleme aldığı bu güzide eserin önsözünde eserini manzum olarak yazma amacını açıklarken, dini ilimlerle ilgili bilgilerin öğretilmesinde manzum şiir yönteminin, ezberleme kolaylığı ve hafızada kalıcılığı açısından çocuklar ve gençler üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu şu mütevâzı ifadeleri ile dile getirmektedir:

¹ Cahit Kavcar, *Edebiyat ve Eğitim* (Ankara Üni. Eğitim B. Yay no:171, IX, 1994), 1.

² Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 1999), 190.

³ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili* (İstanbul: Bilgi Yayınları, 2013), 35.

⁴ Ferdi Kiremitçi, *Osmanlı Edebiyatı'nda düşünce ağırlıklı/öğretici eserler: Bir tasnif denemesi* (Gümüşhane Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 2014), 767.

⁵ Feyza Gürbüz, *Türk Edebiyatında didaktik eğilim* (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü / Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 37.

⁶ Ahmet Hilmi İmamoğlu, *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şahidi'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)* (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1993), 1.

⁷ Eserin; müellifi, içeriği, yapısı ve edebî özellikleri ve metin incelemesi ile ilgili detaylı çalışma için bkz.; Zeynep Güngör, *Manastırlı Mehmed Rıfat'ın Tuhfetü'l İslam'ı (İnceleme-Metin)* (Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018)

“ İmdi: Kelâm-ı manzûmun – tabiatında olan halâvet ve selâset cihetiyle – zapt ve hıfzı eshel olduğundan ve çocuklukta ezber edilen manzûm sözler zihinlerde yer ederek birçok zamanlar unutulmadığından dolayı ma’lumât-ı dîniyeden olan “İlm-i hâl”i [*] öylece nazım ve neşir etmiş idim yine bu niyet-i hayriye ile bu kere de “Kıyas-ı Enbiyâ ve Siyer-i Muhammediye”nin en mühim cihetlerini işbu “Tuhfetü'l İslâm”da nazmen icmâl ile etfâl-i İslâm’a yâdigâr eylediğimi ve usûl-i nazımda medhûl olan kasr ve imâle ve işmâlî şeylerden herçende ictinab olunduysa da zikir ve irâde-i zarûrî olan bazı esmâ-i âliye-i husûsât-ı ma’rûzanın ihtiyârını îcâb eylediği ve esas maksat hâşâ ibrâz-ı hüner olmayıp dîne müteallık ma’lumât-ı ibtidâîye ve lâzimeyi unutulmayacak sûrette kolaylıkla belletmek için bir hizmet-i dîniyede bulunmak hevesine mübtenî olduğunu sûret-i mahsûsada aruz ile vezin ve kavâfi ve sâir şerâit nazımda vâki’ olan nevâkısın hüsn-i niyet-i âcizâneme bağışlanmasını kâriîn-i kiramdan niyâz ederim.”⁸

Mirşan, şiirin ses organizasyonunun ritmik birimlerle ve âhenkli uzuvlanmalar meydana getirmek suretiyle yapıldığını ifade ederek şiirin sesle olan etkileşiminin tekrarlı ahenkler doğurduğunu açıklamıştır.⁹

Okay, şiirde ritmi temin eden unsurların vezin ve kafiye olduğunu ifade eder. Bu iki unsurun şiirdeki ses düzenlemelerini de tayin ettiğini, seslerin belirli aralıklarla tekrarı ile şiiri mûsikiyeye yakınlaştırdığını ve ahengin çekiciliğine dayalı bir atmosfer yarattığını söylemektedir. Ve mimaride, resimde, heykelde, dekoratif sanatlarda, mûsikide olduğu gibi edebiyatta da bir motifin, bir sesin, bir ifade tarzının muayyen aralıklarla tekrarı, insan üzerinde büyüleyici bir tesir bıraktığını söyleyerek, tekrarın ahenginden birçok sanat dalının faydalandığını açıklamaktadır.¹⁰ Cihan Okuyucu, geniş halk kitlelerine ulaşmak isteyen nâzımların talimî konularda, kolay okuma/ezberleme açısından manzum yazma geleneğine fazla rağbet gösterdiklerini, böylece normal olarak nesrin sahasına giren tarihî ve nasihat kitaplarının, dinî-ahlaki-tasavvufî eserlerin, lügatlerin vb. pek çok eserin nazmen de vücuda getirildiğini ifade etmiştir.¹¹

Doğumdan başlayarak insan hayatının her kademesinde önemli yeri bulunan müzik, asırlar boyu ruhsal ve bedensel ihtiyaçları karşılamak üzere başvurulan önemli bir sanat olmuştur.¹² Müziğin aynı zamanda insanın aklını ve müspet duygularını harekete geçirmesi yönüyle eğitim ihtiyacını karşılamada son derece etkili bir yöntem olarak kullanıldığı bilinmektedir. Müziğin beyinde çeşitli öğrenme merkezlerini uyararak bilgileri kolayca depoladığını ve daha sonra tekrar hatırlamayı sağladığını klinik birçok araştırma göstermiştir. Şarkıların, şiirlerin ve ilahilerin uzun soluklu, birikimli ve çağrışımlı öğrenmenin etkili birer vasıtaları olduğu birçok kişinin ifadesinde ve yaşantısında görülmektedir.¹³

⁸ Mehmed Rifat, *Tuhfetü'l-İslâm: manzum olarak kıyas-ı enbiya ve sire-i Muhammediyeden mürekkebirdir* (Dersaâdet: Cemal Efendi Matbaası, 1325/1907), 3.

⁹ Kâzım Mirşan, *Türk Metriği* (İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1966), 5.

¹⁰ M. Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990), 36.

¹¹ Cihan Okuyucu, *Klasik Dönem Osmanlı Nesri* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2011), 13.

¹² Ahmet Hakkı Turabi, *Gevrekzade Hafız Hasan Efendi ve Müzikle Tedavi* (Ankara: TC. Başkanlık Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 401, Bilimsel Toplantılar Dizisi: 50, Türkiye'de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri, 2011), 357.

¹³ Muhammet Zinnur Kanık, *Din Eğitiminde Müzik* (Bursa: Emin Yayınları, 1. Baskı, 2020), 109-110.

Araştırmanın konu çerçevesi, yukarıda zikredilen ve birbiriyle sıkı münasebetleri bulunan sanatların (şiiir, mûsiki, îkâ ilmi) bütünleşip didaktik gayelerle bir eser vücuda getirmesinin, kişinin öğrenme faaliyetinde ne gibi sonuçlar doğurabileceği üzerinedir. Kaynağımız olan bu manzum eserin şiiirsel, didaktik nitelikleri ve müzikal imkanı açısından öğrenmeyi zenginleştirici bir eğitim aracı haline gelebileceği öngörülmüştür.

Yapılan ilişkilendirmeler neticesinde problematik, eğitim ve sanat alanlarının kesişim noktasında ortaya çıkmaktadır. Dini ilimler ve edebiyat sahasında yapılan literatür taramasında manzum öğretici eserlerle alakalı çalışmalar daha çok tarihsel, sınıflandırma, içerik ve biçim araştırması olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk musikisinde ise dini ve ladinî formların beste, güfte, derleme ve çeşitli yönlerden incelemeleri, yapılan literatür taramasında görülmesine rağmen manzum ilmî metinlerin müzikal kullanımlarda öğrenmeyle ilişkisine dair herhangi bir çalışmaya rastlanmamış ve böyle bir çalışmanın günümüz din eğitiminde ne gibi sonuçlar doğuracağına dair deneysel bir araştırma gözlemlenmemiştir.

Sonuç olarak bu alan araştırmaya değer görülmüş ve Manastırlı Mehmet Rifat'ın *Tuhfetü'l İslam* adlı manzum öğretici metninin müzikal kullanımlarda öğrenmeye etkisi var mıdır? sorusu araştırmanın problem cümlesi olarak belirlenmiştir. Problemin neticelendirilmesi için deneysel bir çalışma planlanmıştır.

2.1 Alt Problemler

2.1.1. Katılımcıların Deneysel Çalışma¹⁴ Sonucundaki Öğrenme Performansına İlişkin Alt Problemler

1- Öntest ve sontest doğru cevap sonucu (dcs.)¹⁵ karşılaştırmalı puan ortalamalarında¹⁶, 2- Öntest dcs. ortalamasında 3- Sontest dcs. ortalamasında deneysel gruplar (deney ve kontrol grubu) açısından anlamlı¹⁷ bir farklılık var mıdır?

2.1.2. Katılımcıların Demografik Yapılarına İlişkin Alt Problemler

Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında 4- Cinsiyete ve 5- Yaşa göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

¹⁴ Deneysel Çalışma: Olaylar ve nesnelere ya da bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla gözlem ve denetim altında, ussal etkinlik yöntem ve araçları kullanılarak yapılan ölçüm ve sınama işlemidir.

¹⁵ Doğru cevap sonucu ortalaması: Katılımcıların öntest ve ya sontest işlemlerinde oluşturulan grupların kendi içinde elde etmiş oldukları skorların tek bir değerle ifade edildiği sayısal veridir.

¹⁶ Ortalama: Bir değerler kümesini tek bir değerle özetleyen, değişik yollarla değişik türleri hesaplanabilen sayısal değerdir. Toplamı, kapsadığı birim ya da değerlere (sayılara) bölmek yoluyla elde edilen merkez değer ya da eğilimi gösteren istatistiksel ölçüdür.

¹⁷ Anlamlılık / Manidarlık: İstatistikte bir deney ya da gözlemden elde edilen sonuçların rastlantıya bağlı olmamasıdır. Anlamlılık düzeyi: İstatistik yöntemleri kullanılarak yapılan bir çözümlemenin geçerliliğini gösteren önem derecesidir.

2.1.3. Katılımcıların Peygamberlerle Alakalı Özel Bilgi Durumuna Dair Alt Problemler

Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında 6- Peygamberlerle alakalı özel bilgi derecesi açısından ve 7- Peygamberlerin hayatını konu edinen öğrenme materyallerinin kullanımına göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

2.1.4. Katılımcıların Türk Dili ve Edebiyatı ve Dersi Hakkındaki Durumuna İlişkin Problemler

Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında, 8- Ezbere bilinen şiir sayısına göre, 9- 10. sınıf Türk Edebiyatı dersinden aldıkları dönem puanlarına göre, 10- Aruz şiir ölçüsü bilgisine, 11- Hece ölçüsü bilgisine göre , 12- Kafiye-redif bilgisine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

2.1.5. Katılımcıların Müzik ile Olan İlişisine Dair Alt Problemler

Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında 13- Müzik dinlemekten hoşlanma ve ya hoşlanmama durumuna göre 14- Müzik dinleme süresine göre 15- Nota-Solfej bilgisi, Makam bilgisi, Usûl bilgisi, mûsiki tarihi bilgisi, mûsiki tür ve form bilgilerine göre 16- Özel müzik eğitimi durumuna göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

2.1.6. Katılımcıların Osmanlı Türkçesi Eğitim Durumuna İlişkin Alt Problem

17- Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında Osmanlı Türkçesi bilgisine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

3. Hipotezler

3.1. Katılımcıların Deneysel Çalışma Sonucundaki Öğrenme Performansına İlişkin Hipotezler

1. Öntest ve sontest dcs. karşılaştırmalı puan ortalamalarında deneysel gruplar açısından (deney ve kontrol grubu) deney grubunun¹⁸ sontest puan ortalaması kontrol grubunun¹⁹ ortalamasından yüksektir.

2. Öntest dcs. ortalamasında deneysel gruplar (deney ve kontrol grubu) açısından anlamlı bir farklılık yoktur.

3. Sontest dcs. ortalaması açısından deney grubu ortalaması kontrol grubundan yüksektir.

3.2. Katılımcıların Demografik Yapılarına İlişkin Alt Hipotezler

4- Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında 4- Cinsiyete göre 5- Yaşa göre anlamlı bir farklılık yoktur.

¹⁸ Deney grubu (kümesi): Bir deneyde sonuçları gözlemlenmek istenen değişkenlerin etkisinde tutulan kişiler kümesi, deneyin uygulandığı topluluktur.

¹⁹ Kontrol grubu (denetim kümesi): Bir deneyde değişikliği ölçmek amacıyla deneyde yer alan kümeye, yaş, sayı, tutum gibi konularda benzerlik gösteren, değişimlenmenin yapılmadığı eşdeğer kümedir.

3.3. Katılımcıların Peygamberlerle Alakalı Öznel Bilgi Durumuna Dair Alt Hipotezler

Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında 6- Peygamberlerle alakalı öznel bilgi derecesi açısından 7- Peygamberlerin hayatını konu edinen öğrenme materyallerinin kullanımına göre anlamlı bir farklılık yoktur.

3.4. Katılımcıların Türk Edebiyatı ve Dersi Hakkındaki Durumuna İlişkin Hipotezler

Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında 8- Ezbere bilinen şiir sayısına göre 9- 10. sınıf Türk Edebiyatı dersinden aldıkları dönem puanlarına göre 10- Aruz şiir ölçüsü bilgisine göre 11- Hece ölçüsü bilgisine göre 12- Kafiye-redif bilgisine göre anlamlı bir farklılık yoktur.

3.5. Katılımcıların Müzik ile Olan İlişisine Dair Alt Hipotezler

Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında 13- Müzik dinlemekten hoşlanma ve ya hoşlanmama durumuna göre 14- Müzik dinleme süresine göre 15- Nota-solfej bilgisi, Makam bilgisi, Usûl bilgisi, mûsiki tarihi bilgisi, mûsiki tür ve form bilgilerine göre 16- Özel müzik eğitimi durumuna göre anlamlı bir farklılık yoktur.

3.6. Katılımcıların Osmanlı Türkçesi Eğitim Durumuna İlişkin Alt Hipotez

17- Katılımcıların sontest dcs. ortalamasında Osmanlı Türkçesi bilgisine göre anlamlı bir farklılık yoktur.

4. Metodoloji

4.1. Araştırma Modeli

Nicel, nitel değişkenlerin kullanıldığı bu çalışma yarı deneysel model (quasi – experimental) kullanılarak hazırlanmıştır. Aziz, deney yönteminin bağımsız değişkene²⁰ bilinçli bir biçimde işlerlik kazandırarak, bunun bağımlı değişkende²¹ yarattığı değişimleri gözlemlemek üzere başvurulan işlem olduğunu ifade etmiştir.²² Karasar'ın *Bilimsel Araştırma Yöntemi* adlı kitabında belirtilen deney modelleri incelendiğinde uygulanmasına karar verilen yöntem "yarı deneysel modellerden eşitlenmemiş kontrol gruplu desen"dir. Karasar kitabında bu modelleri şöyle izah etmektedir:

“Yarı-deneme modelleri: Yarı-deneme modelleri, bilimsel değer bakımından gerçek deneme modellerinden sonra gelir. Gerçek deneme modellerinin gerektirdiği kontrollerin sağlanamadığı durumlarda yarı-deneme modellerinden yararlanır. Özellikle

²⁰ Bağımsız değişken: Bir araştırma ya da çözümlemede, özellikleri ya da değişmeleriyle bir başka ögeyi (bağımlı değişkeni) biçimlendiren ve belirleyen toplumsal öge.

²¹ Bağımlı değişken (Sonuç değişkeni): Değişimin asıl merak edildiği, değeri bir ya da daha fazla bağımsız değişkenin etkisine bağlı olan değişken, tepki değişkenidir.

²² Aysel Aziz, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri* (Ankara: Nobel Yayınları, 6. Basım, 2010),88.

toplum bilimlerinde sık sık yapılmakta olan alan araştırmalarında bu modellerin uygulama geçerliği yüksektir.

Eşitlenmemiş kontrol gruplu model: Bu model aslında ntest-sontest kontrol gruplu modele benzer. Aralarındaki tek ve önemli ayrılık, burada grupların gelişigüzel oluşmasıdır. Modelde yansız atama yoluyla eşitlenmeleri için özel bir çaba harcanmamıştır. Ancak katılanların benzer nitelikte olmalarına olabildiğince zen gösterilir. Ayrıca bunlardan hangisinin deney, hangisinin kontrol grubu olacağı da yansız bir seçimle kararlaştırılır. Modelin simgesel görünümü:

G1	O1.1	X	O1.2
G2	O2.1		O2.2

dir.^{23''}

Araştırma modelimizde kullandığımız bağımsız değişken müzikal konu anlatımıdır.²⁴ Araştırmada deney grubu katılımcılarına müzikal konu anlatımı uygulanırken, kontrol grubuna ise müzikal olmayan formal düz konu anlatımı²⁵ uygulanmıştır. Katılımcıların konu anlatımlar sonrasında zmş oldukları sontestin doğru cevap sonucu (dcs.) ortalamaları araştırmamızın bağımlı değişkeni olarak kabul edilir.

4.2. Evren ve rnekleme

Araştırmanın evreni Türkiye'de faaliyet gösteren bütün İmam-Hatip liseleri olarak belirlenmiştir. Örnekleme ise 2017-2018 eğitim-ğretim yılında Esenler Güzide zdilek Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 2. sınıf (kız) ve İstanbul Ticaret Odası Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 2. sınıfta (erkek) okuyan, gönüllülük esasıyla araştırmamıza katılan toplam 128 öğrenciden oluşmaktadır.

4.3. Veri Toplama Yöntemleri

Araştırmanın problem durumunu ortaya çıkartırken, birbiriyle disiplinler arası ilişkileri bulunan edebiyat, müzik ve eğitim sahaları arasında veriler²⁶ elde edilmesi için literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Alt problemlere ilişkin bulguların zmlenmesine deney yöntemi ve diğer veri toplama araçları ile ulaşılmıştır.

²³ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler* (Nobel Yayınları, 17. Baskı, 2007), 99-102.

²⁴ Müzikal konu anlatım: Duygu, düşünce ve imgeleri, tek sesli ya da çok sesli olarak değişik biçimlerde anlatma sanatı ve bu biçimde düzenlenmiş yapıtların söylenmesi ya da alınmasıdır.

²⁵ Formal konu anlatımı (düz anlatım): Bilimsel ya da bilgi vermek maksadıyla yazılan yazılarda, söz sanatı yapılmadan sözcüklerin gerçek anlamlarıyla kullanıldığı anlatım yöntemidir.

²⁶ Veri: Sonuç çıkarmak, özümleme yoluyla çıkarımlar yapmak ya da bir incelemeyi sürdürmek için sormaca, gözlem, deney ya da lme gibi tekniklerle toplanmış, ancak işlenmemiş nicel ya da nitel değerler kümesidir.

4.4. Veri Toplama Araçları

Deney çalışmasında geçen veri toplama araçları;

4.4.1. Katılımcı Bilgi Formu

Deney çalışmasının öncesinde bu formla katılımcıların demografik özellikleri, peygamberlerle alakalı bilgi derecesi, müzik ile olan alakaları hakkında verilerin toplanması amaçlanmıştır. Bilgi formunun hazırlanma sürecinde araştırmacı, katılımcılardan deneyin açıklanmasına ve bulguların doğru yorumlanabilmesine yardımcı bulunacak verileri toplamayı amaçlamıştır. Hangi verilerin alınması gerektiğine ilişkin tercihler literatür taramasında incelenen benzer deneysel araştırmalardan ve uzman görüşünden faydalanılarak seçilmiştir.²⁷

Form içeriğinde katılımcılara cinsiyeti, yaşı, peygamberlerle alakalı bilgi derecesi, peygamberlerin hayatını öğrenme araçları bilgisi, edebiyat konularından aruz ölçüsü, hece ölçüsü, kafiye-redif bilgi düzeyi, Osmanlı Türkçesi okumayı bilip bilmediği bilgisi, Türk edebiyatından ezbere bildiği şiir sayısı, müzikten hoşlanıp hoşlanmadığı, Türk edebiyatı dersi 1. dönem not ortalaması, özel müzik eğitimi alıp almadığı bilgileri sorulmaktadır.

4.4.2. Doğru Cevap Sonucu (Dcs.) Değerlendirme

Doğru cevap sonucu verileri, *Tuhfetü'l İslam* adlı manzum öğretici eserde geçen bilgilerin soru olarak yöneltildiği son-testin doğru cevaplanıp cevaplanmadığına göre değerlendirilmiştir. İlgili eserde olayları anlatılan bazı peygamberlerin şiirsel metinleri tercih edilmiştir. Metinlerin içinde bilgi değeri taşıyan kişi isimleri, yer isimleri, rakamsal bilgiler ve bazı olumlu ve olumsuz yargılardan oluşan çoktan seçmeli test yöntemiyle katılımcılara sorular yöneltmiştir. Soruları yanıtlayan katılımcıların deney grupları puan skorlarına göre değerlendirilmiştir.

4.5. Veri İşleme Yöntemleri

Araştırmada elde edilen veriler, deneysel testler ve bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Örneklemde yer alan katılımcı bilgileri, öntest-sontest deneysel verileri Microsoft Office Excel programına kaydedilerek daha elverişli hale getirilmiştir. Excel programı aracılığıyla veriler sınıflandırılmış ve özetlenmiştir. Kaydedilen veriler istatistik uzmanı tarafından SPSS 25 veri çözümleme programıyla hesaplanmış ve rapor edilerek işlenmiştir.

4.6. Verilerin Çözümlemesi

²⁷ Katılımcı bilgi formunda İstatistik uzmanı Dr. Ayhan Parmaksız'ın (Hacettepe Üni. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Biostatistik Bölümü) uzman görüşüne başvurulmuştur. Benzer yöntemde katılımcı formları incelenen tezler için Bkz. Fatma Zehra Karışman, *Kur'an ayetlerinin ezberlenmesinde makamsal okuyuşun etkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din Müsikisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2017), 91-93. ; Lokman Öztürk, *İmam hatip liselerindeki dini mûsiki eğitiminin öğrencilerin öz saygısına olan etkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din Müsikisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2018), 65.; İdris Melih Berse, *Türkiye'de lisans düzeyinde çalgı eğitiminin verildiği müzik okullarındaki ney eğitiminin, öğretim elemanlarının görüşlerine göre değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din Müsikisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2018), 139.

Araştırmanın problem durumunu ve alt problemlerini çözümlmek maksadıyla temel bileşenlerini ayırt etmek için toplanan nicel ve nitel veriler, aşağıda ifade edilen analiz yöntemleri aracılığıyla çözümlenmiştir.

Deney ve kontrol gruplarına ilişkin niteliksel değişkenler sayı ve yüzde olarak işlenirken, niceliksel veriler ise ortalama, standart sapma şeklinde özetlenmiştir. Gruplar arası karşılaştırmalar nicel değişkenler için bağımsız gruplarda t testi uygulanmıştır. Kaynaklarda t testinin iki bağımsız örneklemden elde edilen ortalamalar arasındaki farkın anlamlılığını test etmek üzere kullanılan parametrik bir teknik olduğu, deneysel desenlerde ve karşılaştırmalı tarama desenlerinde iki gruba ait ortalamaların karşılaştırılmasında kullanıldığı ifade edilmektedir.²⁸ Kategorik değişkenler (yaş, cinsiyet, vb.) için Ki-kare testleri yapılmıştır. Çılan, Ki-kare bağımsızlık testinin kategorik değişkenler arasındaki bağımlılığın araştırılmasında en sık kullanılan yöntem olduğunu ifade etmiştir.²⁹

Gruplarda öntest-sontest karşılaştırmaları ise Karma Dizayn Varyans Analizi (Mixed Design ANOVA) ile analiz edilmiştir. Büyüköztürk, Anova'nın iki ve ya daha çok örneklem dağılımlarının farklı ortalamaları temsil edip etmediğini belirlemek için tüm örneklem ortalamalarının aynı anda karşılaştırılmasını sağladığını ifade eder.³⁰ Sontest sonuçları ile anlamlı ilişkisi olan bağımsız değişkenleri belirlemek için ise **Çoklu Doğrusal Regresyon çözümlemesi** ile **Geri doğru çıkarma (Backward) yöntemi** uygulanarak analiz edilmiştir.³¹

Araştırmamızda kullanılan regresyon analizinde bağımlı değişken sontest sonucu iken, bağımsız değişkenler ise katılımcı bilgi formundaki sorular (gruplar, cinsiyet, öntest, yaş, Peygamberlerle ilgili bilgi seviyesi, ezbere bilinen şiir sayısı, müzik dinlemekten hoşlanır mısınız? sorusu, gün içinde müzik dinleme süresi, (nota, makam, usül bilgisi, mûsiki tarihi, müzik tür ve form bilgisi), Türk edebiyatı notu, (aruz ölçüsü, hece ölçüsü, kafiye bilgisi, Osmanlı Türkçesi bilgi düzeyi olarak modele dahil edilmiştir. 2'den çok kategoriye sahip olan bilgi kaynağı sorusu kukla (dummy) değişken tanımlaması³² ile modele girmiştir.

Geri Doğru Çıkarma (Backward) metodu ilk adımda bütün değişkenleri modele dahil etmek suretiyle analize başlar. Sonraki aşamada modele katkısı en düşük ve anlamsız olan değişken modelden çıkarılır ve analiz kalan değişkenlerle tekrar eder. Modelimizde, F istatistiğine ilişkin p değerinin 0,10'dan büyük olması değişkenin modelden çıkartılması için istatistik uzmanı tarafından kriter olarak belirlenmiştir.

Arslantürk, örneklem üzerinde yapılan istatistiki araştırma sonuçlarının araştırmacının belirlediği anlamlılık (manidarlık) düzeyinde (0,01 ve ya 0,05) ana kitlede olup olmadığını ve

²⁸ Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin İstatistik* (Pegem Akademi Y. , 10.Baskı, 2012), 159.

²⁹ Çiğdem Arıcıgil Çılan, *Sosyal Bilimlerde Kategorik Verilerle İlişki Analizi* (Pegem Akademi Y. , 2009), 33.

³⁰ Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*, 180.

³¹ Aziz, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri* adlı kitabında regresyon hakkında şu ifadelerle yer vermiştir: "... Regresyon çözümlenmelerinde değişkenler arası ilişkiler araştırılırken bağımsız değişkenlerdeki değişimlerin, bağımlı değişken üzerindeki etkisinin derecesi araştırılır. Regresyon işlemlerinde ilişkileri araştırılacak olan değişkenlerden üzerine etkilerini incelemek istediğimiz, değişimi çözümlenecek değişkene "bağımlı değişken" denilir. Bağımlı değişkendeki değişmelerin nedenlerini belirlemek için ilişki kurulan değişkene ise "açıklayıcı (bağımsız) değişken" denir." Daha fazla bilgi için Bkz. Aziz, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*, 164.

³² Dr. A. Parmaksız **Kukla değişken** terimini; "ikiden fazla değer alan değişkenler iki değere (1 ve 0) indirgenmek suretiyle kukla değişken haline getirilebilir." olarak tarif etmiştir.

ya örnekleme bulduğu bir istatistik değere göre evren değerini (parametre) kestirmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.³³

Deney ve kontrol gruplarından elde edilen sontest doğru cevap sonucu (dcs.) ortalamalarının bağımsız değişkenler ile ilişkisi hesaplanırken veri çıktıları %95 güven aralığında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir. Bu anlamlılık düzeyine göre eğer bağımsız değişkenlerle ilişkisi açısından sontest sonucu %5ten büyük ise ilgili problem durumu ya da alt problemin anlamlı bir farklılığı yoktur. Eğer istatistiki veri %5ten küçük bir değer almışsa iki değişken arasındaki ilişkide anlamlı bir farklılık bulunduğu anlaşılmaktadır.

4.7. Sınırlamalar

İdeal görülen ve normal olarak yapmak istenip de çeşitli nedenlerle vazgeçmek zorunda kalınan şeyler araştırmanın sınırlılıklarıdır. Bu sınırlılıklar en uygun görülen koşullardan sapma olarak ifade edilir. Araştırmada olması gereken en uygun koşullar araştırmacının kontrolü ve etki alanı dışında olduğu için ve fayda, maliyet, zaman açısından elverişli olmadığı için gerçekleştirilememiştir. Deney çalışmasının sınırlamaları şu şekildedir:

1- Araştırma İstanbul ili Esenler ilçesi sınırları içinde lise düzeyinde eğitim veren 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Esenler Güzide Özdilek Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde (kız) ve İstanbul Ticaret Odası Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde (erkek) okuyan, gönüllülük esasıyla araştırmamıza katılan öğrencilerden oluşmuştur.³⁴

2- Araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler, her iki lise okulunun ikinci sınıfından toplam 128 öğrenci olarak belirlenmiştir.

3- *Tuhfetü'l İslam* adlı manzum öğretici eserde hayatları anlatılan 32 Peygamber içinden Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Nuh, Hz. Ya'kub - Hz. Yusuf, Hz. Zekeriya - Hz. Yahya - Hz. İsa metinlerinin bazı beyit ve mısraları deneysel çalışmada kullanılmak üzere tercih edilmiştir.

4- Deneysel çalışma için seçilen peygamber şiir metinleri 5 ana başlık şeklinde düzenlenmiş, deney grubuna dinletilmek üzere Hz. İbrahim metni Rast makamı, Hz. Musa metni Hicaz makamı, Hz. Nuh metni Hüseyinî makamı, Hz. Ya'kub - Hz. Yusuf metni Segah makamı ve son olarak Hz. Zekeriya - Hz. Yahya - Hz. İsa metni ise Nihavend makamı olarak bestelenmiştir. Güftelerin makamsal kompozisyonlarının oluşturulması ve notaya alınma işlemleri Prof. Dr. Ayşe Başak İlhan Harmancı³⁵ tarafından yapılmıştır.

5- Deneysel çalışma için seçilen peygamber şiir metinleri, kontrol grubuna formal düz konu anlatımı yöntemine uygun olarak hazırlanması amacıyla, metinlerin şiirsel kafiye düzeni Türk dili gramer yapısına uygun olarak değiştirilmiş ve düz yazı şeklinde tasarlanmıştır.

³³ Zeki Arslantürk, Hamit Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010), 138.

³⁴ Katılımcıların İmam-Hatip lise düzeyi öğrencileri olarak belirlenmesinin sebebi, lise eğitim müfredatında peygamberler hakkında müstakil ayrıntılı bir ders görmemiş olmalarıdır. Ayrıca katılımcıların lise branşları açısından İmam-Hatip bölümünden tercih edilmesinin sebebi, okul ders müfredatları gözden geçirildiğinde dini bilgileri öğrenmeye daha yatkın, hazırbulunuşluğu olan bireyler varsayıldığı içindir.

³⁵ Prof. Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Müsikisi ABD.

4.8. Varsayımlar

1- Araştırma için tercih edilen manzum öğretici metnin ve hazırlanan materyallerin katılımcıların öğrenme becerisini tespit etme açısından yeterli, anlaşılır ve uygun olduğu, deneysel çalışmada sonuca ilişkin tutarlı bir fikir vereceği varsayılmıştır.

2- Deneysel çalışmada katılımcıların, hazırlanan test ve bilgi formlarını doğru ve samimi olarak cevaplandıkları varsayılmaktadır.

4.9. Araştırma Materyallerinin Hazırlık Aşaması

Araştırmada kullanılacak ilk materyal, katılımcıların bazı demografik nicel ve nitel verilerini deney sonuçlarıyla ilişkilendirmek maksadıyla 12 soru olarak hazırlanan katılımcı bilgi formudur. Bu formda katılımcılara sonuç değişkeni üzerinde etkisi olabileceği düşünülen bazı sorular yöneltilmiştir. Bu formdaki yanıtların öğrenilmesinin amacı bağımsız değişkenlerin sonuç değişkenini etkileyip etkilemediği tespit edilerek deney kümesine uyguladığımız müzikal konu anlatım yönteminin öğrenme düzeyinde ne ölçüde değişim oluşturduğunu ayırt etmektir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

1. Cinsiyet bilgisi, 2. Hz. Muhammed (s.a.s) dışındaki peygamberlerle alakalı bilgi düzeyi, 3. Yaş farklılığının bilgisi, 4. Türk Edebiyatında ezbere bildiği şiir sayısı, 5. Türk Edebiyatı dersinden 1. dönem aldığı sınav puanı bilgisi, 6. Müzikten hoşlanıp hoşlanmadığı bilgisi, 7. Ne tür müziklerden hoşlanıp günde kaç birim zaman müzik dinlediği bilgisi, 8. Özel müzik eğitimi alıp almadığı bilgisi, 9. Çeşitli kriterler açısından müzik bilgi düzeyi, 10. Peygamberlerin hayatını hangi bilgi aracından daha çok edindiği bilgisi, 11. Edebiyat dersinde bulunan bazı şiir konularına dair bilgi düzeyi, 12. Osmanlı Türkçesi bilgisi.

Deney ve kontrol kümelerinde konu anlatım için seçilen metinler tercih edilirken Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili bölüm eserde geçmesine rağmen araştırmacı tarafından kullanılmamıştır. Hz. Muhammed ile ilgili metnin tercih edilmemesinin sebebi, katılımcılar tarafından bilinirliğinin varsayılmasının, deneyin tutarlı sonuç vermesini engelleyebileceği yönünde olmasından kaynaklanmaktadır.

Deney konu anlatımlarında kullanılmak üzere tercih edilen *Tuhfetü'l İslam* adlı eserin orijinal metni müellif tarafından Osmanlı Türkçesi olarak kaleme alınmıştır. Bundan dolayı öncelikle eserin tüm metni araştırmacı tarafından latinize edilmiştir. Latinize edilen eserde deney ve test tekniğine uygun olabilecek peygamber şiir metinleri araştırılmıştır. Deneyde, öğrenme düzeyini test edebilecek özel yer isimleri, özel rakamsal bilgiler, özel kişi isimleri, olumlu ve olumsuz yargılar içeren şiir beyitleri tercih edilmiştir. Bu açıdan peygamber şiir bölümleri baştan sona bir bütün halinde alınmamış, mezkur bilgileri içeren mısra ve beyitler olay örgüsünü bozmayacak şekilde kronolojik sıraya uygunluk dikkate alınarak seçilmiş ve düzenlenmiştir.

Her iki gruba sunulan konu anlatım metinleri şekilsel açıdan düzenlenirken metinlerde geçen özel yer isimleri, özel kişi isimleri, özel rakamsal bilgiler, olumlu ve olumsuz yargılar içeren kelime ve kelime grupları kalın punto ile yazılarak deney ve kontrol grubu ayrımı yapılmadan bütün katılımcıların dikkatine sunulmuştur.

Eserin latinize edilmiş formatından seçilen mısra ve beyitler, deney kümesinde müzikal konu anlatımında kullanılmak üzere Türk Mûsikisi'nde çokça kullanılan Rast, Hicaz, Hüseyinî, Segah ve Nihavend makamları ile bestelenmiştir.³⁶ Türk Mûsikisi'nde yer alan makamların hangisinin deneyde kullanılması gerektiği üzerinde durulmamıştır. Bilakis anlatımın müzikal yöntemle olmasının yeterli olacağı düşünülmüştür. Müzikal konu anlatımı için bestelenen parçaların usülleri vezin-usül ilişkisi dikkate alınarak tercih edilmiştir. Yapılan literatür taramasında Manastırlı Mehmet Rifat'ın *Tuhfetü'l İslam* adlı manzum öğretici metninin bu zamana dek herhangi bestelenmiş bir bölümüne rastlanmaması, bu materyallerin besteleme açısından alanında tek örnek teşkil ettiği söylenebilir. Eserin latinize edilmiş formatından seçilen aynı mısra ve beyitler, kontrol kümesinde de formal düz konu anlatımında kullanılmak üzere şiirsel olmayan tarzda araştırmacı tarafından Türk dili gramer yapısına uygun bir şekilde düz yazı haline dönüştürülerek yeniden tasarlanmıştır. Beyitleri düz yazı haline dönüştürmenin bir sebebi, kontrol grubuna birinci olarak düz anlatım uygulamak, diğer sebep olarak da deney ve kontrol gruplarının aynı metinden sorgulanmasını sağlamaktır. Böylece aynı metinden sorgulanan katılımcılar arasında, metin açısından eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Deneyde gruplar arası olası kullanılacak farklı kaynak metinlerin, deneyin objektifliğine gölge düşürmesi engellenmeye çalışılmıştır. Deneyde kullanılacak metnin aynı olması, fakat konu anlatım yönteminin farklı olması bu şekilde sağlanmıştır.

Peygamber şiir metinleri üslup ve kelime seçimi bakımından kaleme alındığı dönemin yazı dilini ortaya koyduğundan, günümüz yazı dilinden farklı olarak bazı lafızlar barındırmaktadır. Her ne kadar eser latinize edilmiş olsa da beyitlerde yer alan ve günümüzde pek kullanılmayan bazı kelime ve kelime grupları tespit edilmiştir. Günümüzde kullanılan fakat lise ikinci sınıf öğrencilerin bilemeyeceği ihtimali olan kelimeler de araştırmacı tarafından metinlerde incelenmiştir.

Tespit edilen bu kelime ve kelime grupları, katılımcılara konu anlatımların daha anlaşılır olabilmesi için listelenmiştir. Listelenen bu lafızlar ve günümüz Türkçesiyle karşılıkları "lügatçe listesi" başlığı altında katılımcılara konu anlatım esnasında sunulmuştur.

Peygamber metin bölümleri eserde yer alan 5 başlık tercih edilerek düzenlenmiştir. Başlıklar şu şekildedir;

1. Hz. İbrahim şiir metni 2. Hz. Musa şiir metni 3. Hz. Nuh şiir metni 4. Hz. Ya'kub - Hz. Yusuf şiir metni 5. Hz. Zekeriya - Hz. Yahya - Hz. İsa şiir metni

Görüldüğü üzere eserin orijinal bölümlerinde yer alan 4. ve 5. başlıkta birden fazla peygamberin konusu anlatılmıştır. Bu verilere göre elde bulunan konu anlatım materyallerinde toplam 8 tane peygamberin hayatı anlatılmaktadır.

Araştırmanın deneysel bölümünün hazırlanması için sırasıyla bilgi formu sunumu, öntest, konu anlatım ve sontest olmak üzere bu aşamaların harcaabileceği tahmini süreler araştırmacı tarafından yordanmış ve okul ders saati süresine uygun olarak her bir aşama için

³⁶ Güftelerin makamsal kompozisyonlarının oluşturulması ve notaya alınma işlemleri Prof. Dr. Ayşe Başak İlhan Harmancı tarafından yapılmıştır.

belli süreler tayin edilmiştir. Tayin edilen bu süreler için gruplar arası eşitlik ilkesine riayet edilmiştir. Konu anlatım metinlerinin sayıları ve uzunlukları deney içindeki diğer materyallerin harcayacağı süreler de göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Konu anlatım metinleri, 5 şiir başlığı şeklinde 8 tane peygamberin hayatından çokça bilgiler taşıması, bu metinlerin öğrenme düzeyini ölçme aracı olarak oluşturulan sontest sorularının bilgi yükü açısından deneysel çalışma için yeterli miktarda olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların peygamberlerle alakalı ön bilgilerinin ölçülmesi gerekliliği tercih edilen deneysel desen modeli açısından bir zorunluluk olduğu gibi, deney gruplarına uygulanan konu anlatım yöntemlerinin sontest sonucunda skor olarak nasıl bir değişiklik meydana getirdiğini saptayabilmek ve sontest ile kıyaslayabilmek için hazırlanmıştır. Bu amaçlarla 15 tane çoktan seçmeli ve 5 tane doğru-yanlış işaretlemeli olmak üzere toplam 20 soru olarak hazırlanan öntest sınavı, katılımcıların genel olarak peygamberler hakkında bilgi düzeyini ölçmek için peygamberlerle ilgili çeşitli temel kaynaklardan faydalanılarak oluşturulmuştur.

Katılımcılara uygulanan sontest sınavı soruları, *Tuhfetü'l İslam* adlı manzum eserin seçilip düzenlenmiş beyitlerindeki bilgilerden oluşmuştur. Katılımcılardan bu bilgileri ait oldukları deneysel grubun anlatım yöntemine göre dinleyip öğrenmeleri ve soruları samimi bir şekilde cevaplamaları istenmiştir. Belirlenmiş manzum eserde kullanılan metinlerin içerdiği bilgiler peygamberlerle ilgili çeşitli temel kaynaklardan doğruluğu araştırılarak gözden geçirilmiştir.³⁷

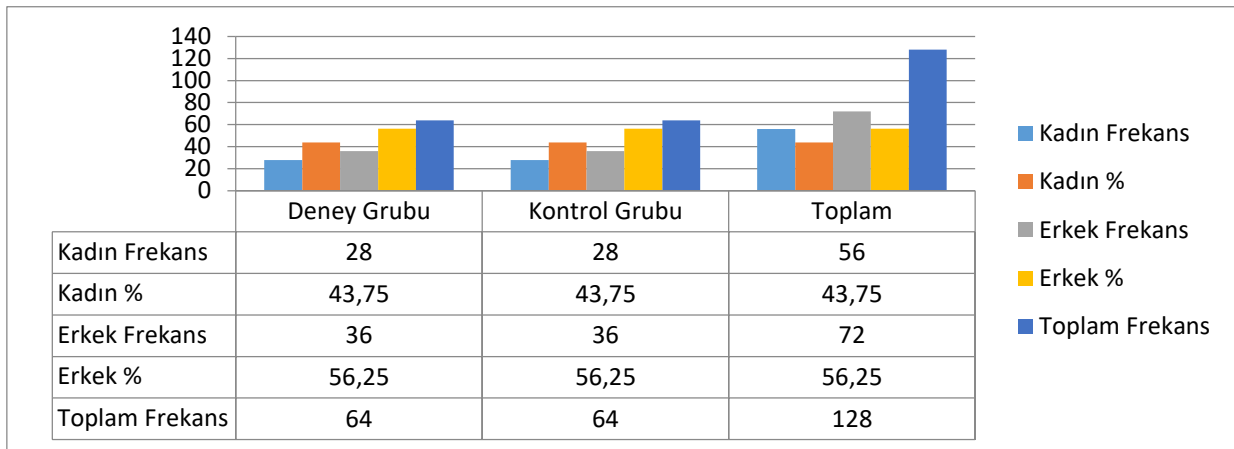
4.10. Çalışma Grubunun Oluşturulma Aşaması

Deneysel çalışmada örneklem olarak belirlenmesi planlanan katılımcıların, araştırmacı tarafından lise eğitimi görmekte olan bireylerden oluşması uygun görülmüştür. Üzerinde karar kılınmış manzum öğretici eserin gerek yazıldığı dönemin dil üslubu, gerekse yazı dilindeki farklı kelime seçimlerinde, deneyin ilkökul düzeyinde eğitim gören öğrencilere uygulanamayacağı öngörülmüştür. Üniversitede eğitim gören öğrencilerin de test edilecek konulara ilişkin önceden kültürel birikime sahip olabileceği, bundan dolayı da deneyin objektif olma kaygısını gölgeleyebileceği düşünülenek elenmiştir. Geriye kalan ortaokul ve lise eğitim düzeylerinden rastlantısal bir seçim yapılarak lise düzeyinde öğrenim görenler içinden katılımcılar tercih edilmiştir.

İstanbul Esenler İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden deneysel çalışma için Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığıyla gerekli izinler alındıktan sonra Güzide Özdilek Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden (kız) ve İstanbul Ticaret Odası Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden (erkek) toplam 128 katılımcı ile çalışma grubu oluşturulmuştur. Deneysel çalışma için seçilen okulların lise müdürleriyle müzakereler yapıldıktan sonra müsait ders saatleri belirlenmiştir. Okul müdürlerinin uygun gördüğü sınıflarda öğrencilerin okul sınav programının olmadığı bir gün seçilerek deney için çalışma günü planlanmıştır. Katılımcılar yapılması planlanan deneysel çalışmanın, genel bilgiler dışında deneyin yansız olma ilkesine

³⁷ Katılımcıların öntest sınav içeriği ve kullanılan deneysel metinlerin içerdiği bilgilerin doğruluk kriterlerinin araştırılması maksadıyla incelenen kaynaklar için bkz.; Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.; İhsan Atasoy, *Peygamberler tarihi*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1994.; İhsan Süreyya Sırma, *Peygamberler tarihi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.

uygun olması için araştırmanın özel içerikleri ve maksadı hakkında bilgilendirilmemiştir. Okul müdürlerinin uygun gördüğü sınıflar, erkek öğrencilerin bulunduğu liseden iki sınıf ve kız öğrencilerin bulunduğu liseden iki sınıf olmak üzere toplam 4 sınıfta deneysel çalışma planlanmıştır. Erkek ve kız öğrencilerin bulunduğu okullarda deneysel çalışma için müsaade edilen ikişer sınıftan biri deney kümesi diğeri ise kontrol kümesi olmak üzere araştırmacı tarafından rastlantısal olarak belirlenmiştir. Böylece erkek öğrencilerin bulunduğu okuldan bir sınıf deney ve bir sınıf kontrol kümesi, kız öğrencilerin bulunduğu okuldan da bir sınıf deney ve bir sınıf kontrol kümesi oluşturulmuştur. İstatistiksel verilerin karşılaştırmaları ve analizleri yapılırken erkek ve kız deney kümesi ile erkek ve kız kontrol kümeleri birleştirilip bir bütün olarak gruplar değerlendirilmiştir. Araştırmada deney kümesine uygulanmak üzere müzikal konu anlatımı için bestelenmiş Peygamber şiir metinleri araştırmacı tarafından seslendirilirken, ney enstrümanı ve ritim aleti olarak bendir eşlik etmiştir. Ney enstrümanı Hacı Osman Paça tarafından, bendir ise Mustafa Sadık Ceylan tarafından icra edilmiştir. Ayrıca deney ortamında konu anlatımların rahat duyulmasını sağlamak amacıyla taşınabilir hoparlör cihazı kullanılmıştır. Sınıflarında deneysel çalışma talebinde bulunulan öğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katkıda bulunacaklarını hep birlikte beyan edip bu sözlü ifadelerini katılımcı bilgi formunda resmi olarak onayladılar. Geline bu son aşamada deney kümesinde toplam 64 denek, kontrol kümesinde de toplam 64 denek çalışma grubuna katılmıştır. Böylece deneysel çalışma 56 kız öğrenci ve 72 erkek öğrenciden oluşmuştur. Katılımcıların gruplara göre dağılımını gösteren grafik aşağıda yer almaktadır.

Şekil 1 Katılımcıların Gruplara ve Cinsiyete Göre Frekans³⁸ ve Yüzde Dağılım Grafik ve Tablosu

Şekil 1'deki grafikte görüldüğü gibi katılımcıların yarısının deney grubunu yarısının da kontrol grubunu oluşturduğu; iki grupta yer alan kız ve erkek katılımcı sayısının birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır.

4.11. Araştırmanın Uygulama Aşaması

Araştırma için planlanan süre bir gün olarak belirlenmiştir. Belirlenen okullarda okuyan öğrenciler arasından rastlantısal olarak seçilmiş sınıflarda deneysel çalışma uygulanmıştır. Deneysel çalışmada her iki okuldan ikişer sınıf belirlenmiştir. Böylece toplamda

³⁸ Frekans: Verilerin sınıflandırılması incelenen özelliğin aynı sıklıkta sahip birimlerin kümelerine ayrılması ve sınıflama sonucunda elde edilen her bir sıklığın tekrarlanma sayısı olarak ifade edilir.

4 tane sınıftan oluşan katılımcılar her iki okulda bir deney ve bir kontrol kümesi oluşacak şekilde kümelenmiştir. Deneyde katılımcılara sunulacak materyallerin uygulanma süreleri önceden öngörülerek her bir sınıfta yaklaşık 70 dakika olacak şekilde zaman oluşturulmuştur. Deney esnasında her bir materyal için öngörülen uygulama süresi gruplar dikkate alınarak aralarında zaman açısından ayrımcılık yapılmamıştır. Rastlantısal olarak belirlenmiş sınıflarda deneysel işlemler şu şekilde uygulanmıştır;

Ders saatinin başlamasıyla birlikte deneysel çalışma için genel bir bilgilendirme yapıldı. Katılımcı bilgi formunun okunup imzalanması istendi. Araştırmaya kızların bulunduğu 58 kişilik 2 sınıftan 2 tane kız öğrenci dışında bütün erkek ve kız öğrenciler deneysel çalışmaya katılmak istediklerini hem sözlü olarak hem de formda yazılı olarak beyan ettiler. Bilgi formu aynı zamanda araştırmacı tarafından imzalandı. Bu aşama için her gruba ortalama 5 dakika süre verilmiştir.

Katılımcılar, bilgi formunda yer alan sorulara yönelik yanıtlarını forma işlediler. Bu aşama için her gruba ortalama 5 dakika süre hakkı tanınmıştır.

Bilgi formunu tamamlayan katılımcıların ön bilgilerini tespit etmek ve istatistiksel analizde sonuçlarla karşılaştırabilmek için Peygamberler ile ilgili genel bilgiler özelliği taşıyan, 15 tane çoktan seçmeli ve 5 tane doğru-yanlış sorusu içeren öntest sınavı uygulanmıştır. Bu aşama için her gruba ortalama 10 dakika süre verilmiştir.

Öntest sınavı tamamlandıktan sonra konu anlatım aşaması için deney gruplarına ayrı ayrı konu anlatım yöntemleri uygulanmıştır.

İlk olarak deney kümesine, hazırlanan müzikal konu anlatım materyalleri dağıtılmıştır. "Araştırma Materyallerinin Hazırlık Aşaması" kısmında ifade edildiği gibi *Tuhfetü'l İslam* adlı eserde 9 tane Peygamber'in hayatını konu edinen 5 şiir başlığı seçilmişti. Deneysel çalışma için seçilen bu 5 şiir başlığı 3 ana dokümanda toplanmıştır.

5 şiir başlığından Hz. İbrahim ve Hz. Musa – Hz. Harun şiir metinleri tek dokümanda, Hz. Nuh ve Hz. Yakup - Hz. Yusuf şiir metinleri tek dokümanda ve son olarak Hz. Zekeriya- Hz. Yahya - Hz. İsa şiir metni tek başlık olarak düzenlenmiştir. Şiir metinlerinin yanında katılımcıların bilmeme ihtimali olan kelimelerin günümüz Türkçesiyle karşılıklarını içeren lügatçe listesi beraberinde sunulmuştur. Lügatçe listeleri deney kümesi için de, kontrol kümesi için de aynı doküman olarak sunulmuştur.

Deneysel çalışma için 3 ana dokümanda toplanan şiir metinleri, 3 tane konu anlatım sunumu ve her konu anlatım uygulandıktan sonra 3 tane söntest sınav oturumu olacak şekilde düzenlenmiştir. Birinci oturumda katılımcılara Hz. İbrahim ve Hz. Musa – Hz. Harun şiir metinleri tek dokümanda dağıtılmıştır. Birinci oturum dokümanı ile beraber ilgili lügatçe listesi sunulmuştur. Katılımcılara önce şiir metnini incelemelerini ve bilmedikleri kelimelere göz gezdirerek anlamlarını öğrenmeleri talep edilmiştir. Bu aşama için her gruba ortalama 5 dakika süre hakkı tanınmıştır. Şiir metinleri ve lügatçe listesi dağıtıldıktan sonra deney kümesi için

araştırmacı tarafından ilgili metnin müzikal konu anlatımı uygulanmıştır. Müzikal konu anlatımı³⁹ ortalama 5 dakika sürede icra edilmiştir.

İkinci oturumda katılımcılara Hz. Nuh ve Hz. Yakup - Hz. Yusuf şiir metinleri tek dokümanda dağıtılmıştır. İkinci oturum dokümanı ile beraber ilgili lügatçe listesi sunulmuştur. Katılımcılara önce şiir metnini incelemelerini ve bilmedikleri kelimelere göz gezdirerek anlamlarını öğrenmeleri talep edilmiştir. Bu aşama için her gruba ortalama 5 dakika süre hakkı tanınmıştır. Şiir metinleri ve lügatçe listesi dağıtıldıktan sonra deney kümesi için araştırmacı tarafından ilgili metnin müzikal konu anlatımı⁴⁰ uygulanmıştır. Müzikal konu anlatımı ortalama 5 dakika sürede icra edilmiştir.

Üçüncü oturumda katılımcılara Hz. Zekeriya - Hz. Yahya - Hz. İsa şiir metinleri tek başlık doküman olarak dağıtılmıştır. Üçüncü oturum dokümanı ile beraber ilgili lügatçe listesi sunulmuştur. Katılımcılara önce şiir metnini incelemelerini ve bilmedikleri kelimelere göz gezdirerek anlamlarını öğrenmeleri talep edilmiştir. Bu aşama için her gruba ortalama 5 dakika süre hakkı tanınmıştır. Şiir metinleri ve lügatçe listesi dağıtıldıktan sonra deney kümesi için araştırmacı tarafından ilgili metnin müzikal konu anlatımı⁴¹ uygulanmıştır. Müzikal konu anlatımı ortalama 5 dakika sürede icra edilmiştir.

Deney kümesi katılımcıları, sunumu önlerinde bulunan müzikal konu anlatım metinlerini takip ederek dinlediler. Her bir oturumun konu anlatımı, deney ve kontrol kümesinde birer kez okunmuş ve icra edilmiştir. Ayrıca deneysel çalışmadaki bütün katılımcılar, müzikal olarak icra edilen ve düz anlatım maksadıyla okunan metinlere bizzat eşlik etmeyip sadece dinleme ve metin takibi yapmak suretiyle çalışmada yer almışlardır. Katılımcıların ilk defa karşılaştıkları metinleri anlayabilmesinde öncelik olarak dinleme ve metin takibinin, metinlere bizzat eşlik etmeye göre daha verimli olabileceği araştırmacı tarafından düşünülmüştür.

Yukarıda deney kümesi hakkında zikredilen deneysel çalışma formatının, müzikal konu anlatım sunumu dışındaki her süreci kontrol kümesi için de aynen uygulanmıştır. Kontrol kümesine yukarıda ifade edilen aşamalardan konu anlatım sunumu, deney kümesinden farklı olarak formal düz konu anlatımı olarak uygulanmıştır. Ayrıca formal düz konu anlatımı esnasında kontrol kümesindeki katılımcılara seçilmiş şiir metinlerinin düz yazı haline dönüştürülmüş metinleri ilgili oturumlarda lügatçe listesi ile beraber sunulmuştur.

Grupların konu anlatımları sona erdikten sonra sıra sontest sınavı ile devam etmiştir. Sontest sınavında her bir konu anlatımın akabinde ilgili metnin soruları yöneltilmiştir. Yani her

³⁹ Hz. İbrâhim kıssası müzikal konu anlatım parçası için; Erişim 10 Aralık 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=6kOAI5FWXX0>

Hz. Musa - Hz. Harun kıssası müzikal konu anlatım parçası için ; Erişim 10 Aralık 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=iW2w915CwVQ>

⁴⁰ Hz. Nuh kıssası müzikal konu anlatım parçası için; Erişim 10 Aralık 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=q7psgEqaCCY>

Hz. Yakup - Hz. Yusuf kıssası müzikal konu anlatım parçası için; Erişim 10 Aralık 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=IEHKYknPjJE>

⁴¹ Hz. Zekeriya - Hz. Yahya - Hz. İsa kıssası müzikal konu anlatım parçası için; Erişim 10 Aralık 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=OMerWWw3b9A>

bir oturumun sonunda bir sontest olmak üzere toplam 3 sontest sınavı uygulanmıştır. Konu anlatım ve sontest sınavının 3 oturum şeklinde uygulanmasının amacı, katılımcılara öğrenme sürecinde bütün metinlerin art arda hepsinin birden dinletildiği takdirde tek bir sontestte nicel olarak çok fazla sorunun birikeceği, katılımcıların tek sontestte soru sayısının ve konu kapsamının gereğinden fazla olacağı probleminin giderilmesi gerektiğinden dolayıdır. Deneyin 3 farklı oturumda uygulanmasıyla, her bir oturumda konu anlatımdan sonra katılımcıların yeterli sayıda sorularla öğrenme düzeyinin tespit edilebilmesi sağlanarak bu sorun giderilmiştir. İstatistiksel analiz sürecinde ise uygulanan 3 farklı sontestin puan skorları toplanarak, SPSS 25 veri çözümleme programına tek bir sontest puanı olarak işlenmiştir. Sontest sınav aşaması tamamlandıktan sonra deneysel çalışma sona ermiştir.

Deneyde kullanılan bütün materyallerin ve konu anlatımların kapsadığı süre ortalama 70 dakika olarak aşağıda sırasıyla belirtilmiştir , :

Katılımcı bilgi formunun okunması ve imzalanması (5 dk.)

Katılımcı bilgi formunda yer alan soruların yanıtlanması (5 dk.)

Öntest sınavının uygulanması (10 dk.)

Konu anlatımı ve sontest oturumlarının tamamlanması (45 dk.)

4.11.1. Katılımcıların Öntest ve Sontest Sınavlarının Değerlendirilmesi

Katılımcıların genel olarak peygamberler hakkında bilgi düzeyini ölçmek için çeşitli temel kaynaklardan faydalanılarak oluşturulan öntest sınavı 15 çoktan seçmeli ve 5 doğru-yanlış işaretlemeli olmak üzere 20 sorudan oluşmuştur. 20 soruluk öntest sınavı, 100 tam puan üzerinden her bir sorusuna 5 puan tekabül edecek şekilde hazırlanmıştır. Sorular Peygamberler tarihi alanındaki temel kaynaklar referans alınarak doğruluğu kritik edilmiş ve cevap anahtarı oluşturulmuştur.

Üç farklı sontest sınavının değerlendirilmesi ve puanlarının birleştirilip tek bir puan olarak işlenmesi amacıyla, her bir test dokümanı için birbirine yaklaşık puanlar belirlenmiştir. 100 tam puanın üç farklı sonteste dengeli olarak dağılımı sağlanmıştır.

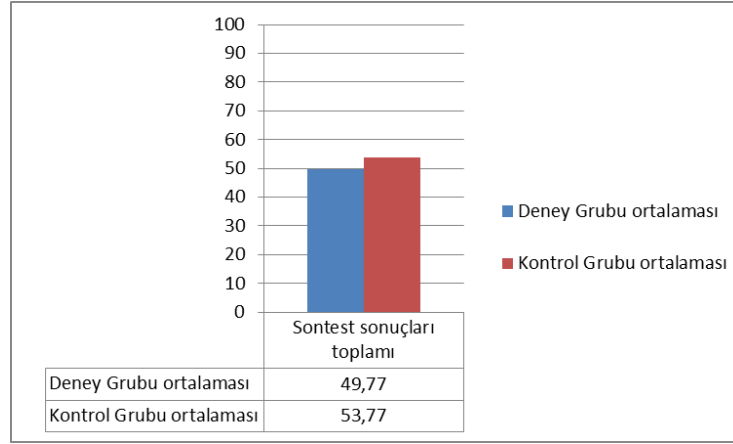
Hız. İbrahim ve Hız. Musa – Hız. Harun ile ilgili sontest sınavı 13 tane sorudan oluşmakla birlikte toplam doğru cevap puanı olarak 32 puan belirlenmiştir. Bu test ilk 7 sorusu 2şer puan, son 6 sorusu 3er puan olmak üzere toplam 32 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

Hız. Nuh ve Hız. Yakup - Hız. Yusuf ile ilgili sontest sınavı 14 tane sorudan oluşmakla birlikte toplam doğru cevap puanı olarak 34 puan belirlenmiştir. Bu test ilk 8 sorusu 2şer puan, son 6 sorusu 3er puan olmak üzere toplam 34 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

Hız. Zekeriya - Hız. Yahya - Hız. İsa ile ilgili sontest sınavı ise 14 tane sorudan oluşmakla birlikte toplam doğru cevap puanı olarak 34 puan belirlenmiştir. Bu test ilk 8 sorusu 2şer puan, son 6 sorusu 3er puan olmak üzere toplam 34 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak birinci oturumun sınavı 32 puan, ikinci ve üçüncü oturumun sınavı ise 34er puan olarak dağılımları sağlanarak, 100 puan üzerinden genel sınav puanlamasında toplama işlemi yapılmıştır.

4.11.2. Katılımcıların Sınav Değerlendirme Sonuçları

Şekil 2 Katılımcıların Sınav Değerlendirme Sonuçları Grafiği

Katılımcılara uygulanan sınavın sonuç skorları Şekil 2’de yer almaktadır. Verilere göre müzikal konu anlatım yöntemi uygulanan deney kümesinin sınav ortalaması 49,77 puan iken, formal düz konu anlatım yöntemi uygulanan kontrol kümesinin sınav ortalaması 53,77 puan olarak sonuçlanmıştır. Gruplar arasındaki bu puan farklığının istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını analizine ilgili yüksek lisans tezinin "bulgular ve yorum" bölümünde yer verilmiştir.⁴²

5. Sonuçlar ve Öneriler

Bu bölümde alt problemlere dair hipotezler ile araştırma bulgularının karşılaştırılmasıyla elde edilen sonuçlar yer almaktadır. Bölümün sonunda bu konu veya benzer bir konuda daha verimli çalışma yapacak araştırmacılar için öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuçlar

Araştırmanın amaçlarına yönelik hazırlanan hipotezlerle alt problemlerden elde edilen bulgulara dair sonuçlar şu şekildedir:

⁴² Araştırma bulguları birçok istatistiksel tablo ve şekil içermekte olduğundan, makale sayfa hacminin haddinden fazla uzamasına sebebiyet vereceğinden bu bölüme burada yer verilmemiştir. Deneysel çalışmanın detaylı bulgularına erişmek isteyen okuyucular ilgili yüksek lisans tezinin "bulgular ve yorum" bölümünü inceleyebilirler.

5.1.1. Katılımcıların Deneysel Çalışma Sonucundaki Öğrenme Performansına İlişkin Hipotez ve Sonuçları

Hipotez 1: Öntest ve sontest doğru cevap sonucu karşılaştırmalı puan ortalamalarında deneysel gruplar açısından (deney ve kontrol grubu) deney grubunun sontest puan ortalaması kontrol grubunun ortalamasından yüksektir.

Sonuç 1: Katılımcıların öntest- sontest doğru cevap sonucu puan ortalamalarının deneysel gruplara göre bir farklılığın oluşup oluşmadığını tespit etmek için Karma Dizayn Varyans Analizi (Mixed Design ANOVA) yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem sonunda iki grubun (dcs.) ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığı oluşmadığı gözlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde deney grubu ve kontrol grubunun öntest-sontest karşılaştırmalı (dcs.) ortalamalarının birbirine benzer olduğu görülmüştür. İki grup arasındaki bu benzer sonuçlar, müzikal konu anlatım yönteminin formal düz konu anlatımıyla benzer öğrenme performansı oluşturduğunun bir kanıtıdır. Sonuç olarak Hipotez 1 doğrulanmamıştır. İki grubun (dcs.) ortalamaları arasındaki benzerlik bu hipotez ile ortaya konulduğundan bundan sonraki hipotezlerde öncelikle bu sonuca atıfta bulunulacaktır.

Hipotez 2: Öntest doğru cevap sonucu (dcs.) ortalamasında deneysel gruplar (deney ve kontrol grubu) açısından anlamlı bir farklılık yoktur.

Sonuç 2: Katılımcıların öntest doğru cevap sonucu (dcs.) ortalamasında deneysel gruplar (deney ve kontrol grubu) açısından bir farklılığın oluşup oluşmadığını tespit etmek için bağımsız gruplarda t testi uygulanmıştır. Bu yöntem sonunda iki grubun (dcs.) ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığı oluşmadığı gözlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde deney grubu ve kontrol grubunun öntest (dcs.) ortalamalarının birbirine benzer olduğu görülmüştür. İki grup arasındaki bu benzer sonuçlar, grupların deneysel çalışma öncesinde birbirine denk ön bilgiye sahip olduklarının kanıtıdır. Sonuç olarak Hipotez 2 doğrulanmıştır.

Hipotez 3: Sontest doğru cevap sonucu (dcs.) ortalaması açısından deney grubu ortalaması kontrol grubundan yüksektir.

Sonuç 3: Katılımcıların sontest doğru cevap sonucu (dcs.) ortalamasında deneysel gruplar (deney ve kontrol grubu) açısından bir farklılığın oluşup oluşmadığını tespit etmek için bağımsız gruplarda t testi uygulanmıştır. Bu yöntem sonunda iki grubun (dcs.) ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığı oluşmadığı gözlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde deney grubu ve kontrol grubunun sontest (dcs.) ortalamalarının birbirine benzer olduğu gözlenmiştir. İki grup arasında sontestteki bu benzer sonuçlar, Hipotez 1 doğrulanmadığından dolayı müzikal konu anlatım yönteminin formal düz konu anlatımıyla benzer etkide bulunduğu bir kanıtıdır. Sonuç olarak Hipotez 3 doğrulanmamıştır.

5.1.2. Diğer Alt Problemlere İlişkin Sonuçlar

Araştırmada elde edilen bulguların hipotezler ile karşılaştırılması neticesinde, demografik değişkenler bakımından benzer özelliklere sahip olan deney ve kontrol grubunun, Peygamberlerle Alakalı Öznel Bilgi Durumu ile ilgili değişkenler, müzik ile ilgili değişkenler,

Türk Dili ve Edebiyatı ile ilgili değişkenler ve Osmanlı Türkçesi bilgisi ile ilgili değişkenler açısından da birbiriyle yapısal bir uyum içerisinde oldukları görülmüştür.⁴³

Katılımcıların deneysel çalışma öncesinde gerçekleştirdikleri öntest sınavında deney ve kontrol kümelerinin benzer puan sonucu gerçekleştirmesi neticesinde gruplara farklı olarak uygulanan konu anlatım yöntemlerinin hangisinin sontest sonucuna olumlu ve ya olumsuz etki edebileceği sorgulanmıştır. Konu anlatım yöntemlerinden sonra uygulanan sontest sınavı (dcs.) ortalamaları sonucu da gruplar arasında benzer puan skoru oluşturunca, değişkenler açısından sontest sonucunu en çok etkileyenin hangi değişkenler olduğu sorgulanmıştır.

Sontest sonucunu en çok etkileyen değişkenler katılımcıların; cinsiyeti, öntesti, müzik dinlemekten hoşlanma durumu, nota-solfej bilgisi, Türk Edebiyatı ders notu, hece ölçüsü bilgisi ve Osmanlı Türkçesi bilgisi olmuştur.

Elde edilen verilere göre katılımcıların grup farklılığı göz ardı edilerek sontest sonuçları değerlendirildiğinde;

Cinsiyet açısından kız olanların erkek olanlara göre sontestte daha fazla puan skoru elde ettiği,

Öntest puanı yüksek olan katılımcıların sontestte de belirgin bir puan artışı elde ettiği,

Müzik dinlemekten hoşlanmadığını bilgi formunda ifade eden katılımcıların, hoşlandığını ifade edenlere göre sontestte yüksek puan skoru elde ettiği,

Nota-solfej bilgi düzeyi yüksek olduğunu bilgi formunda belirten katılımcıların nota-solfej düzeyi düşük olanlara göre sontestte yüksek puan skoru elde ettikleri,

Türk Edebiyatı dersi dönem puanı daha yüksek olan katılımcıların dönem notu düşük olanlara göre sontestte yüksek puan skoru elde ettikleri,

Hece ölçüsü bilgi düzeyi daha yüksek olan katılımcıların bilgi düzeyi düşük olanlara göre sontestte düşük puan skoru elde ettikleri,

Osmanlı Türkçesi okumayı bildiğini ifade eden katılımcıların bilmediğini belirtenlere göre sontestte daha yüksek puan elde ettikleri tespit edilmiştir.

Fakat bu değişkenlere verilen yüksek-düşük derecelendirmelerinin ve olumlu-olumsuz yanıtların gruplar arasında benzer dağılımlar göstermesinden dolayı, deneysel gruplardan herhangi birinin sontest sonucu lehine anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Böylece, müzikal konu anlatım yöntemi ile formal düz konu anlatım yöntemi arasında öğrenme performansı açısından herhangi bir farklılık görülmemiştir.

Sonuç olarak Manastırlı Mehmet Rıfat'ın *Tuhfetü'l İslam* adlı manzum öğretici metniyle uygulanan müzikal konu anlatımın, formal düz konu anlatıma göre öğrenme performansında benzer etkisi olduğu anlaşılmıştır.

⁴³ Diğer alt hipotezlerin ayrıntılı sonuçlarına çalışmanın derlendiği yüksek lisans tezinin "Sonuçlar" kısmından ulaşılabilir.

Deneyisel çalışmada umulan müzikal konu anlatımın düz konu anlatıma göre yüksek öğrenme düzeyi oluşturması hipotezinin doğrulanmamasının altında yatan sebepler; her ne kadar katılımcılara lügatçe listesi hazırlansa da deneyin ana metni olarak seçilen *Tuhfetü'l İslam* adlı manzum eserin kullandığı dil ve kelimelerin günümüz konuşma ve yazı dili ile tam uyum içinde olmaması, katılımcıların arûz-vezin ilmi, redif-kafiye bilgilerinin yeterli düzeyde olmaması, deneyisel çalışmanın uygulanması sürecinde konu anlatımların birer kez icra edilmesi ve hemen akabinde sontest değerlendirme sınavı uygulanması, deneyisel çalışmanın bir günlük bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmesi, katılımcıların müzikal-şiiresel öğrenme yöntemine yabancı olmaları olarak gösterilebilir.

5.3. Öneriler

Manzum öğretici metinlerde müzikal konu anlatımın etkili bir yöntem olarak kullanılabilmesi için, zaman ve ekonomik imkanlar göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen bu araştırmanın devamı niteliğinde yeni çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar için şu önerilere yer verilmiştir; Manzum öğretici metinlerin vezinli (ritmik) okuyuş yönteminin öğrenmede etkisi araştırılabilir. Demografik açıdan yapısal farklı gruplar oluşturulup müzikal konu anlatım yönteminin bu gruplar üzerindeki etkisi incelenebilir. Daha uzun zaman dilimleri tasarlanarak deneyisel çalışmalar gerçekleştirilebilir. Müzikal konu anlatımda standart bir deneyisel araştırmanın bulunmamasından dolayı farklı konu içerikleri, konu anlatımlarda tekrar sayısı ve farklı dil özellikleri gibi konularda değişik yöntem ve tespitlerde bulunulabilir.

Sonsöz

Deney süreci göstermiştir ki müzikal-şiiresel konu anlatım, düz konu anlatımdan farklı olarak öğrenciye birçok pencereden katkı sağlayabilir. Öğrencilerin herhangi bir branşta ders işlerken Türk makam müziği ve Türk edebiyatına ilgi ve alakalarının uyanmasına, bilgi edinirken aynı zamanda şiir dinleme ve okuma faaliyetleriyle zarafet, güzellik ve estetik duyguları kazanmalarına imkan oluşturabilir. Öğrenciler dersi daha canlı ve coşkulu işleyerek dikkatlerini konuya odaklayabilir, bilgiyi hafızalarında tutabilme yetilerini artırabilirler. Türk müziği enstrümanlarıyla tanışabilir, farklı hobi ve becerilere kapı aralayabilirler. Edebiyat, musiki ve branş dersleri gibi farklı bilgi alanlarını birbiriyle mezcederek öğrencilerin çoklu öğrenmeleri sağlanabilir, zikredilen bu faydaların neticesinde ilmî ve sanatsal geleneğimizin gelecek kuşaklara etkili bir şekilde ulaştırılması böylece mümkün hale gelebilmektedir.

Kaynakça

- Aksan, Doğan. *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. İstanbul: Bilgi Yayınları, 2013.
- Arslantürk, Zeki, Arslantürk, Hamit. *Uygulamalı Sosyal Araştırma*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010.
- Atasoy, İhsan. *Peygamberler tarihi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1994.
- Aziz, Aysel. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınları, 6. Basım, 2010.
- Berse, İdris Melih. *Türkiye’de lisans düzeyinde çalgı eğitiminin verildiği müzik okullarındaki ney eğitiminin, öğretim elemanlarının görüşlerine göre değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din Mûsikisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2018.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*. Pegem Akademi Y. , 10. Baskı, 2012.
- Çılan, Çiğdem Arıncıgil. *Sosyal Bilimlerde Kategorik Verilerle İlişki Analizi*. Pegem Akademi Y. , 2009.
- Güngör, Zeynep. *Manastırlı Mehmed Rıfat’ın Tuhfetul’l İslam’ı (İnceleme-Metin)*. Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Gürbüz, İncinur Atik. "Aruz eğitimi üzerine yazılmış manzum bir eser: Manzûme-i Arûz". Adıyaman Üniversitesi, Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu, Mayıs 2009.
- Gürbüz, Feyza. *Türk Edebiyatında didaktik eğilim*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- İmamoğlu, Ahmet Hilmi. *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şahidi’nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1993.
- Kanık, Muhammet Zinnur. *Din Eğitiminde Müzik*. Bursa: Emin Yayınları, 1. Baskı, 2020.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Nobel Yayınları, 17. Baskı, 2007.
- Karışman, Fatma Zehra. *Kur’an ayetlerinin ezberlenmesinde makamsal okuyuşun etkisi*. İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din Mûsikisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2017.
- Kavcar, Cahit. *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara Üni. Eğitim B. Yay no:171, IX, 1994.

Kiremitçi, Ferdi. Osmanlı Edebiyatı'nda düşünce ağırlıklı/öğretici eserler: Bir tasnif Denemesi. Gümüşhane Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 2014.

Köksal, Mustafa Asım. Peygamberler Tarihi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Mirşan, Kâzım. Türk Metriği. İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1966.

Okay, M. Orhan. Sanat ve Edebiyat Yazıları. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990.

Okuyucu, Cihan. Klasik Dönem Osmanlı Nesri. İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.

Öztürk, Lokman. İmam hatip liselerindeki dini mûsiki eğitiminin öğrencilerin öz saygısına olan etkisi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din Mûsikisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Rifat, Manastırlı Mehmed. Tuhfetü'l İslâm: Manzum olarak kısas-ı Enbiya ve sire-i Muhammediyeden mürekkebirdir. Dersâadet : Cemal Efendi Matbaası, 1325/1907.

Tekin, Arslan. Edebiyatımızda İsimler ve Terimler. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.

Turabi, Ahmet Hakkı. *Gevrekzade Hafız Hasan Efendi ve Müzikle Tedavi*. Ankara: TC. Başkanlık Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Türkiye'de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 401, Bilimsel Toplantılar Dizisi: 50, 2011.

Bazı Öğretici Manzum Metinlerin Müzikal Kullanımlarına Dair Örnek Video Linkleri

(Erişim 10 Aralık 2021)

a.) Akâidü'l avâm , es-Seyyid Muhammed El-Merzûkî El-Hasani (ö. M. 1845)

<https://www.youtube.com/watch?v=45Yec47hyel>

b.) el-Manzûmetül Beykûniyye ,Fettûh el-Beykûnî ed-Dımaşkî (ö. M. 1949)

<https://www.youtube.com/watch?v=jD0NUXdLgFU>

c.) Kavâidü'l Fıkhiyye, Abdullah as-Sa'di (ö. M. 1957)

<https://www.youtube.com/watch?v=jDIO20JNrWo>

ç.) el-Mukaddime fî mâ yecibu 'alâ kârii'l-Kur'ân en ya'lemehû , İbnü'l Cezerî

(ö. M. 1429)

<https://www.youtube.com/watch?v=kxT9yqEuv-A>

HİCAZ (MUSA ALEYHİSSELÂM)

Sofyan ♩=65

Ol za man lar da ka dī mi hal k M s r n ser te ser
Gel me den cəl lâ d lar kun dak la y p sar d he man
Bir ka za ık tı e lin den ey le di gâ yet le ar

Hak k bil mez di i ner di ah te rû es nâ ma ser
Koy du bir san du ka ya fr lat t Ni le ol ze man
Hav fû haş yet le o yer den Med ye ne et ti fi rar

On la r n fir av nu ya ni kav mi K p tin hâ ki mi
Gıt ti Fi rav nun i yâ li Â si ye neh re o dem
Ey le di on da Şu ay bin duh te riy le iz di vaç

Gör dü bir rû yâ he man cəl bey le di bir â li mi
Gör dü Nil üs tün de ol san du ka y san d de rem
Son ra Tû ra gıt ti et ti Hak ka ar zı ih ti yaç

Söy le di rû yâ s n kâ hin de di var in k lâb
Al d aç t gör dü bir nû ri mü ces sem ol du râm
Maz har ol du Tûr da ol dem hi tâ bı iz ze te

Kav mi s râ il ev lâ d n dan ey le ic ti nâb
 Ol se bep ten in ti â e ey le di çok ih ti mam
 Hak la söy leş ti pey gam ber ol er di dev le te

te bu tâ bir üs tû ne zâ lim yürek ler ha la d
 Böy le lik le bul du Fir av nun sa ra y n da ne mâ
 Haz re ti Mû sâ ya yar dım et me ye rab bi ci han

Her do an et fâ li s râ î li kat le ba la d
 Güç lü kuv vet li ci vâ n ol du ni hâ yet ol he mâ
 Dâ de ri Hâ rû nu da pey gam ber et ti ol ze adu

EK 1: Hz. Musa – Hz. Harun Peygamber'in Hicaz Makamıyla Bestelenen

Örnek Nota Dokümanı

موسی و هارون علیهما السلام

اول زمانلرده قیدی خلقی مصرک سرتسر
 حقی بیلمزدی اکریدی اختر و اصنامه سر
 اویمامشردی او دین حقه آنلر دائمًا
 قوم اسرائیله ایلز اولدیلر رنج و اذا
 آنلرک فرعوننی یعنی قوم قبطک حاکمی
 کوردی بر رؤیا همان جلب ایلدی بر عالمی
 سویلدی رؤیاسنی کاهن دیدی وار انقلاب
 قوم اسرائیل اولادنن ایله اجتناب
 اشبو تعیر اوسته ظالم یورکلر حاشلادی
 هر طوغان اطفال اسرائیلی قتله باشلادی
 بویله بر مدهشن زمانده کلدی موسی عالمه
 مادری خوف و تلاش ایتدی فقط ویردی همه
 کلدن جلادلر قوندا قلیوب صاردی همان
 قویندی بر صندوقه یه قرلاتدی نیله اول زمان
 کیتدی فرعونک عیالی آسیه نهره اودم
 کوردی نیل اوستنده اول صندوقه نی صاندی درم
 آلدی آجدی کوردی بر نور مجسم اولدی رام
 اول سیدن اتعاشه ایلدی چوق اهتمام
 کلدی بر چوق دایه موسی ایتدی فتح دهان
 دایه لکله کلدی صکره مادری امدی همان

Mûsa ve Hârûn Aleyhime's-selâm

Ol zamanlarda kadîmî halk-ı Mısır'ın sertaser

Hakk'ı bilmezdi inerdi ahter ü esnâma ser

Uymamışlardı o dîn-i Hakk'a onlar dâimâ

Kavm-i İsrâîle eyler oldular renc ü ezâ

Onların fir'avunu yani kavm-i kıbtin hâkimi

Gördü bir rü'yâ hemân celb eyledi bir âlimi

Söyledi rü'yâsını kâhin dedi var inkılâb

Kavm-i İsrâîl evlâdından eyle ictinâb

İş bu ta'bîr üstüne zâlim yürekler haşladı

Her doğan etfâl-i isrâîli katle başladı

Böyle bir müdhiş zamanda geldi Mûsâ âleme

Mâderi havf ü telâş etti fakat verdi meme

Gelmeden celladlar kundaklayıp sardı hemân

Koydu bir sandukaya fırlattı nîle ol zemân

Gitti Fir'avun'un iyâli Asiye nehre o dem

Gördü nîl üstünde ol sandukayı sandı derem

Aldı açtı gördü bir nûr-i mücessem oldu râm

Ol sebepten intiâşe eyledi çok ihtimâm

Geldi bir çok dâye Mûsâ etmedi feth-i dehân

Dâyelikle geldi sonra mâderi emdi hemân

EK 2 Hz. Musa - Hz. Harun Aleyhime's-selâm Şiir Bölümünün Osmanlı Türkçesi

Örnek Metni ve Latinizesi

Mûsa ve Hârûn Aleyhime's-selâm

Ol zamanlarda kadîmî Mısır'ın halkı sertaser Hakk'ı bilmezdi, ahter ü esnâma ser inerci.
Onların fir'avnu yani kavm-i kıbtin hâkimi, bir rü'yâ gördü , hemân bir âlimi celb eyledi.

Kâhin rü'yâsını söyledi "İnkılâb var , kavm-i İsrâîl evlâdından ictinâb eyle dedi.
Zâlim iş bu ta'bîr üstüne yürekler haşladı, her doğan etfâl-i isrâîli katle başladı.

Celladlar gelmeden kundaklayıp hemân sardı, ol zemân bir sandukaya koydu, Nîl'e fırlattı.
Fir'avn'un iyâli Asiye o dem nehre gitti, Nîl üstünde ol sandukayı gördü, derem sandı.

Aldı, açtı bir nûr-i mücessem gördü, râm oldu, ol sebepten intiâşe çok ihtimâm eyledi.
Böylelikle Fir'avn'un sarayında nemâ buldu, ol hümâ nihâyet güçlü kuvvetli civân oldu.

Elinden bir kazâ çıktı gâyetle âr eyledi, havf ü haşyetle o yerden Medyen'e firâr etti.
Onda Şuayb'in duhteriyle izdivaç eyledi, sonra Tûr'a gitti , Hakk'a arz-ı ihtiyaç etti

Tûr'da ol dem hitâb-ı izzet'e mazhar oldu, Hakk'la söyleşti, peyâamber oldu, devlete erdi .
Rabb-i cihân ol zamân Hazret-i Mûsâ'ya yardım etmeye, dâderi Hârûn'u da peygamber etti.

Ek 3: Hz. Musa - Hz. Harun Peygamberler'in Örnek Düz Konu Anlatım Metni